

вого колективу як суб'єкта трудового права, а значення профспілок, навпаки, зменшується. По-третє, популяризуються нестандартні форми зайнятості та режимів робочого часу. По-четверте, вітчизняний законодавець адекватно відреагував на пандемію коронавірусної хвороби COVID-19, внаслідок чого були внесені численні зміни до законодавства про працю. Це все разом є фундаментом для подальшого розвитку локального правового регулювання охорони праці, і встановлені нами під час дослідження тенденції мають переважно позитивне відображення у захисті прав, інтересів, життя та здоров'я працівників у процесі здійснення ними трудової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375.
3. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 року № 2694-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 49. Ст. 668.
4. Кузьмич В.С. Основні аспекти локального нормативно-правового регулювання охорони праці. *Молодий вчений*. 2017. № 5.1. С. 66–69.
5. Про колективні договори і угоди : Закон України від 1 липня 1993 року № 3356-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 36. Ст. 361.
6. Проект Трудового кодексу України від 4 грудня 2007 року № 1108. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=30947.
7. Яцкевич І.І. Реформування законодавства у сфері колективних трудових відносин за участю профспілки. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2020. Т. 6. С. 57–72.
8. Про працю : Проект Закону України від 28 грудня 2019 року № 2708. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67833.
9. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 вересня 1999 року № 1045-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 45. Ст. 397.
10. Гетьманцева Н.Д., Козуб І.Г. Закон України «Про колективні договори і угоди» потребує змін. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. Т. 3. № 171. С. 48–51.
11. Довжик К.В. Трудовий колектив як суб'єкт трудового права в Україні та країнах Європи : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 ; Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2015. 189 с.

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.2.5>

ДЕНЕГА О.П.

**СПОСОБИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ
ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ**

**METHODS OF LEGAL REGULATION OF STATE ACTIVITY
AS A SUBJECT OF SOCIAL SECURITY LAW**

Стаття присвячена вивченню способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення, розкриттю загальновідомих стандартів щодо наведеного питання, виявленню недоліків та формулюванню пропозицій щодо стратегії вдосконалення соціально-забезпечувального законодавства в Україні в контексті її впливу на правовий статус суб'єктів соціального забезпечення. Внаслідок цього стало можливим проведення логічного і системного аналізу.

© ДЕНЕГА О.П. – кандидат юридичних наук, докторант (Науково-дослідний інститут публічного права)

лізу місця вчення про суб'єкти права соціального забезпечення у наведеній галузі права. Здійснено аналіз єдності публічних і приватних засад у праві соціального забезпечення з огляду на те, що диференціацію публічно- та приватноправових норм можна провести шляхом аналізування особливостей галузі за критеріями суб'єктного складу; наявності переважного інтересу; переважного використання імперативного або диспозитивного методу правового регулювання; вираження пріоритетності волі сторін; характеру правового регулювання та його пріоритетних способів, таких як заборона, дозвіл, зобов'язання, уповноважування. Наголошено на тому, що дієва система способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є однією з передумов функціонування усієї системи соціального забезпечення населення. Способи являють собою сукупність способів здійснення правового регулювання суспільних відносин. Питання способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення набуває особливої актуальності в умовах, коли система соціального забезпечення все ще перебуває на стадії становлення, а її правове регулювання постійно змінюється та удосконалюється. Визначено, що заборони як спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення встановлюють межі повноважень органу, який бере участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких він виступає від імені держави та представляє її інтереси, покладаючи на його посадових осіб обов'язок утримуватись від вчинення певних дій, що суперечать нормам права.

Ключові слова: *суб'єкт права, соціальне забезпечення, способи правового регулювання, держава.*

The article is devoted to the study of ways of legal regulation of the state as a subject of social security law, disclosure of generally accepted standards on this issue, identifying shortcomings and formulating proposals for strategies to improve social security legislation in Ukraine in the context of its impact on the legal status of social security entities. As a result, it has become possible to conduct a logical and systematic analysis of the place of teaching about the subjects of social security law in this area of law. An analysis of the unity of public and private principles in the law of social security, using the fact that the differentiation of public and private law can be done by analyzing the characteristics of the industry by the criteria of the subject composition; the presence of overriding interest; predominant use of the imperative or dispositive method of legal regulation; expression of the priority of the will of the parties; the nature of legal regulation and its priority ways – prohibition, permission, obligation, authorization. It is emphasized that an effective system of ways of legal regulation of the state, as a subject of social security law, is one of the prerequisites for the functioning of the entire social security system. Methods are a set of ways to implement the legal regulation of social relations. The question of ways of legal regulation of the state, as a subject of social security law, becomes especially relevant in an environment where the social security system is still in its infancy, and its legal regulation is constantly changing and improving. It is determined that prohibitions, as a way of legal regulation of the state, as a subject of social security law, set limits on the powers of the body involved in social security relations, in which it acts on behalf of the state and represents its interests, imposing on its officials to refrain from committing certain actions that are contrary to the rule of law.

Key words: *subject of law, social security, methods of legal regulation, state.*

Актуальність теми. Протягом усього періоду незалежності України стан сфери соціального забезпечення свідчив про те, що наша держава намагається захистити своє населення від негативного впливу різноманітних соціальних ризиків. В Україні було прийнято велику кількість нормативно-правових актів соціального законодавства, ця сфера постійно реформується та удосконалюється, держава намагається реагувати на світові тенденції у запровадженні нових форм соціального забезпечення населення, хоча деякі рішення приймаються занадто пізно. Водночас беззаперечним є те, що на кожному етапі розвитку України як незалежної держави вона виконувала свої функції як суб'єкт права соціального забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, внаслідок численних реформ, рівень правового регулювання сфери соціального забезпечення суттєво підвищився. Держава в особі законодавчої гілки влади перманентно усуває нормативні прогалини, на існуванні яких роками наголошували вітчизняні науковці, регулярно підвищуються соціальні стандарти. Отже, становище держави як суб'єкта соціального забезпечення сьогодні характеризується меншою кількістю проблемних питань, аніж його визначення на доктринальному рівні. Однією з проблем є питання способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення, яке сьогодні переважно ігнорується вітчизняними дослідниками.

Дієва система способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є однією з передумов функціонування усієї системи соціального забезпечення населення. Способи являють собою сукупність способів здійснення правового регулювання суспільних відносин. Питання способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення набуває особливої актуальності в умовах, коли система соціального забезпечення все ще перебуває на стадії становлення, а її правове регулювання постійно змінюється та удосконалюється. Визначені у законодавчому порядку напрями формування та розвитку держави як суб'єкта права соціального забезпечення потребують наукового обґрунтування, вивчення та запровадження у практику відповідних теоретичних напрацювань. Саме тому аналіз способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є актуальним для нашого дослідження.

Кожен спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення складається з передбачених чинним законодавством способів, визначення яких також є актуальним питанням для нашого дослідження. Під способами правового регулювання варто розуміти напрями правового впливу на поведінку людей, передбачені чинним законодавством, отже, категорія способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення відображає напрями впливу на її діяльність як суб'єкта права соціального забезпечення. Проблема способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення також переважно перебуває поза увагою вітчизняних дослідників, що актуалізує доцільність його аналізу. Отже, наявність теоретичної прогалини у цьому питанні та постійне удосконалення законодавства, яке урегульовує соціальне забезпечення, свідчать про необхідність дослідження цієї складової частини правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення.

Під способами правового регулювання розуміють первинні засоби правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними юридичними правами або покладанням на них суб'єктивних юридичних обов'язків. До основних способів правового регулювання належать дозвіл, зобов'язання та заборона [1, с. 390].

Способи правового регулювання – це первинні прийоми правового впливу на поведінку людей, пов'язані з наділенням їх суб'єктивними правами та юридичними обов'язками [2, с. 242].

До основних способів правового регулювання належать такі:

- дозвіл – надання особі можливостей певних позитивних дій, здійснення яких не є обов'язковим (право на доступ до публічної інформації, право на вищу освіту); дозволу відповідають уповноважувальні норми права і використання як форма їхньої реалізації;

- зобов'язання, що полягає у визначенні вимог діяти певним чином, тобто в покладенні на особу обов'язків (сплата податків, відшкодування завданої шкоди); зобов'язанню відповідають зобов'язальні норми права і виконання як форма їхньої реалізації;

- заборона – покладення на особу обов'язку утриматися від вчинення певних дій (наприклад, визначення будь-якого правопорушення охоронними нормами права фактично є забороною такого варіанта поведінки); забороні відповідають заборонні норми права і дотримання як форма їхньої реалізації.

Способи зобов'язання і заборони превалюють у публічно-правовому регулюванні, а дозволи – в приватно-правовому. Серед способів правового регулювання можна виокремити допоміжні, такі як стимулювання, надання пільг, примус, покарання. Ці способи не мають самостійного регулятивного значення і використовуються разом з основними для оптимізації правового регулювання.

Ю.А. Ведерніков зазначає, що дозвіл полягає в наданні особі суб'єктивного юридичного права, тобто можливості самостійно приймати рішення щодо реалізації передбачених правовими нормами варіантів власної поведінки. Наприклад, ч. 4 ст. 53 Конституції містить дозвіл на безоплатне здобуття громадянами України вищої освіти в державних і комунальних навчальних закла-

дах на конкурсній основі. Зобов'язання – це юридично закріплена необхідність певної поведінки суб'єктів у тих чи інших умовах, обставинах. Наприклад, ч. 1 ст. 67 Конституції України покладає на кожного юридичний обов'язок сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, визначених законом. Заборона – це юридична необхідність суб'єкта утриматися від певної поведінки. Наприклад, ч. 1 ст. 37 Основного Закону Української держави містить заборону щодо утворення і діяльності політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Способами правового регулювання є дозволи, заборони та зобов'язання, що відповідають регулятивно-статичній і регулятивно-динамічній функції права. Дозволи – це важливий елемент правового регулювання, який забезпечує соціальну свободу та активність людини. Вони набувають юридичного характеру з моменту їх закріплення в уповноважених нормах у вигляді суб'єктивних прав та реалізуються у формі використання, що визначає добровільний характер, їх залежність від бажання суб'єкта, якому належить суб'єктивне право. Заборони встановлюють певну міру поведінки суб'єктів, покладаючи на осіб обов'язок утримуватися від вчинення певних дій, що суперечать нормам права. Вони є важливим засобом забезпечення організованості суспільних відносин, створення перешкод для небажаної, суспільно небезпечної чи шкідливої поведінки. Заборони мають обов'язковий характер, забезпечуються засобами юридичної відповідальності та знаходять закріплення у забороняючих нормах, реалізуються у формі дотримання правових норм. Зобов'язання – це нормативне закріплення юридичного обов'язку вчиняти певні дії в інтересах суб'єктів права. Цей вид юридичного обов'язку має активний характер, передбачає певну поведінку, є гарантією використання суб'єктивних прав і реалізується у формі виконання правових норм [3, с. 301–302].

Таким чином, способи правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення – це первинні засоби правового впливу держави на діяльність органів, які беруть участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких виступають від імені держави та представляють її інтереси, пов'язані з наділенням їх компетенцією у сфері соціального забезпечення.

Способами правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є дозволи, заборони та зобов'язання.

Дозвіл як спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення означає, що орган, який бере участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких виступає від імені держави та представляє її інтереси, має свободу дій у рамках, установлених законом. Дозволи у правовому регулюванні діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення набувають юридичного характеру з моменту їх закріплення в актах соціального законодавства у вигляді компетенції того чи іншого органу. Наприклад, у п. 6 Положення про Пенсійний фонд України [4] встановлено, що Пенсійний фонд України має право залучати спеціалістів центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками), вчених, представників інститутів громадянського суспільства (за згодою) до розгляду питань, що належать до його компетенції; отримувати безоплатно від міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування необхідні для виконання покладених на нього завдань інформацію, документи і матеріали; скликати наради, утворювати комісії та робочі групи, проводити наукові конференції, семінари; користуватися відповідними інформаційними базами даних державних органів, державною системою урядового зв'язку та іншими технічними засобами; проводити планові, а у випадках, передбачених законом, позапланові перевірки у роботодавців та інших осіб бухгалтерських книг, звітів, кошторисів та інших документів щодо достовірності відомостей, поданих до реєстру застрахованих осіб або для призначення пенсій, отримувати необхідні пояснення, довідки і відомості (зокрема, письмові) з питань, що виникають під час таких перевірок; видавати приписи щодо усунення порушень, виявлених за результатами перевірки достовірності поданих страхувальником відомостей про застрахованих осіб; вилучати в установленому законом порядку у підприємств, установ, організацій і окремих осіб копії документів, що підтверджують заниження розміру заробітної плати (доходу) та інших виплат, на які нараховуються страхові внески, або порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду України; проводити перевірку цільового використання коштів Пенсійного фонду України в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій; порушувати в установленому законом порядку питання

про притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні вимог законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; звертатися в установленому законом порядку до відповідних правоохоронних органів у разі виявлення фактів порушення порядку використання коштів Пенсійного фонду України. Положення цієї норми означають, що держава надала дозвіл Пенсійного фонду України реалізовувати ці повноваження.

Заборони як спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення встановлюють межі повноважень органу, який бере участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких виступає від імені держави та представляє її інтереси, покладаючи на його посадових осіб обов'язок утримуватись від вчинення певних дій, що суперечать нормам права. Наприклад, аналізуючи зміст Положення про Пенсійний фонд України, сформулюємо висновок про те, що ним встановлено низку заборон. Так, законодавець досить часто вживає формулювання «у межах повноважень». Наприклад, Пенсійний фонд України «здійснює у межах повноважень, передбачених законом, контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України, інших коштів, призначених для виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці»; «проводить у межах повноважень, передбачених законом, інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення»; «виконує у межах повноважень, передбачених законом, функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління». Це означає, що Пенсійному фонду України заборонено виходити за межі своїх повноважень. Отже, заборони є важливим засобом забезпечення організованості правовідносин соціального забезпечення, створення перешкод для виходу органу, який бере участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких виступає від імені держави та представляє її інтереси, за межі його повноважень. Заборони як спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення мають обов'язковий характер, забезпечуються засобами юридичної відповідальності та посадових осіб таких органів та знаходять закріплення у забороняючих нормах, які реалізуються у формі дотримання правових норм.

Висновки. Зобов'язання як спосіб правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення – це нормативне закріплення юридичного обов'язку органу, який бере участь у правовідносинах соціального забезпечення, в яких виступає від імені держави та представляє її інтереси, вчиняти певні дії в інтересах суб'єктів права на соціальне забезпечення. Цей вид юридичного обов'язку має активний характер, передбачає певну поведінку, є гарантією використання суб'єктивних прав і реалізується у формі виконання правових норм. Прикладом зобов'язань як способу правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є зміст п. 4 Положення про Пенсійний фонд України, у якому визначено, що Пенсійний фонд України узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції; здійснює керівництво та управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування; вивчає та аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення; розробляє проєкт бюджету Пенсійного фонду України та подає його Міністру соціальної політики; формує та веде реєстр застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування; організовує, координує та контролює роботу територіальних органів; вживає, відповідно до законодавства та міжнародних договорів України, заходів до переказування пенсій громадянам України, які виїхали на постійне місце проживання за кордон, та виплати пенсій пенсіонерам іноземних держав, які постійно проживають в Україні; організовує обмін відомостями з Держпраці та ДФС; здійснює у межах повноважень, передбачених законом, контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України; аналізує та прогнозує надходження коштів від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; подає Мінсоцполітики пропозиції; вносить пропозиції Мінсоцполітики та іншим центральним органам виконавчої влади; здійснює міжнародне співробітництво; організовує професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників Пенсійного фонду України; проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення; готує звітність; здійснює розгляд звернень громадян; забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, реалізацію державної політики стосовно державної таємниці та інформації з обмеженим доступом; виконує функції з управління об'єктами державної власності, що належать до сфери його управління.

Список використаних джерел:

1. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. 3-є вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016 ; Ліра ЛТД. 480 с.

2. Теорія держави і права : навчальний посібник для підготовки фахівців з інформаційної безпеки / О.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л.М. Стрельбицької. Київ : Кондор, 2016. 332 с.

3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 688 с.

4. Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 року № 280. *Офіційний вісник України*. 2014. № 60. С. 38. Ст. 1652. Код акта 73337/2014.

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.2.6>

ЗАЙЦЕВА Ю.Л.

**ДО ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА,
ЯКЕ ВИЗНАЧАЄ ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ СЛУЖБОВИХ
РОЗСЛІДУВАНЬ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ**

**TO THE PROBLEM OF IMPROVING THE LEGISLATION THAT DETERMINES
THE LEGAL BASIS FOR OFFICIAL INVESTIGATIONS
IN LABOR LAW OF UKRAINE**

Актуальність статті полягає в тому, що, попри важливі позитивні зрушення щодо покращення інституту службового розслідування, слід констатувати, що у ньому все ще присутні недоліки, усунення яких потребує перш за все подальшого удосконалення та розвитку відповідного законодавства. На наявних проблемах у законодавчому регулюванні дисциплінарного провадження загалом та службового розслідування зокрема акцентувала увагу низка дослідників. Аналіз наукових позицій щодо значення та механізму забезпечення дисципліни у сфері праці, зокрема такого її специфічного різновиду, як публічна служба, щодо місця і стану законодавчого врегулювання інституту службового розслідування у цьому механізмі, досить переконливо свідчить про те, що сьогодні в нашій державі існує низка проблемних питань щодо трудо-правового регулювання службового розслідування. Метою статті є опрацювання шляхів удосконалення законодавства, яке визначає правові засади проведення службових розслідувань у трудовому праві України. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів учених та низки нормативно-правових актів, ми констатували, що сьогодні трудове законодавство має низку прогалин щодо регулювання проведення службових розслідувань, що негативним чином позначаються на практиці застосування цієї процедури. Акцентовано увагу на тому, що запропоновані у статті кроки щодо удосконалення законодавства, яке визначає правові засади проведення службових розслідувань, покликані усунути ці прогалини та зміцнити гарантії прав і законних інтересів найманих працівників. Наголошено на тому, що факт відсутності на підприємстві (в установі, організації) нормативних актів з питань проведення службових розслідувань не розглядається судами як підстава для визнання проведення такого розслідування незаконним. Водночас суд може не взяти до уваги результати такого дослідження та (або) визнати таке розслідування незаконним з огляду на те, що роботодавець не забезпечив його належне проведення, зокрема не створив усі необхідні умови для нормальної участі у ньому особи, щодо якої означене службове розслідування проводиться.

Ключові слова: *вдосконалення, трудове законодавство, правові засади, службове розслідування, трудове право.*